

8. Калмыкова Е.С. Об одном методе анализа индивидуального сознания // Психологический журнал. - 1991. - т. 15, № 3, - с. 28 - 41.

9. Леонтьев Д.А. Понимание смысла и смысл понимания / Понимание: опыт мультидисциплинарного исследования. - Москва: Смысл, 2006. - с. 20 - 27.

10. Розин В. М. Личность и её изучение. - М., 2004. - 232 с.

11. Гюттенбюль А. Зловещее очарование насилия: Профилактика детской агрессивности и жестокости. - К.: "Когито-центр", 2006. - 176 с.

Н.В.Дячук

СОЦІАЛЬНИЙ ВИМІР ТВОРЧОГО БУТТЯ ОСОБИСТОСТІ

У статті дається теоретичний аналіз концептуальних підходів до постановки проблеми: творче буття особистості. Стаття присвячена аналізу основ розвитку та формування творчого потенціалу особистості. Розкривається психологічний зміст та структура творчого потенціалу особистості, простежується динаміка розвитку її творчого потенціалу. Розглядаються різні підходи до поняття творчий потенціал особистості. Виявлено взаємовплив та взаємозв'язок між поняттями творчий потенціал та соціалізація особистості.

Ключові слова: *творчий потенціал, особистість, задатки, соціальне середовище, особистісна активність, соціалізація.*

Постановка проблеми. Проблема творчого буття особистості з кожним роком стає все більш актуальною. Сьогодні стратегічні напрямки освіти спрямовані на формування та розвиток інтелектуального та культурного потенціалу особистості. Вища школа несе пряму відповідальність за кадрове забезпечення науково-технічного процесу, підвищення ефективності суспільного виробництва, розвитку науки. Саме творча діяльність являє собою тип діяльності, який створює якісно нові матеріальні цінності або висуває ефективніші способи розв'язання тих чи інших наукових,

соціальних та інших проблем. Трансформація освіти передбачає розвиток творчої людини, здатної не тільки до трансляції знань, але і до створення світових зразків культури і духовності, що вимагає наявності у особистості достатнього потенціалу. Творчий підхід до справи є необхідною умовою продуктивної діяльності, соціального та науково-технічного прогресу суспільства. Тому вивчення творчого потенціалу особистості є **актуальною** проблемою в межах соціально-психологічного знання.

Сучасна психологічна наука містить в себе значну кількість визначень понять творчий потенціал і різноманіття поглядів на його природу, його механізми та етапи, тому проблема розвитку творчого потенціалу залишається актуальною як для теоретичного осмислення, так і для практичної розробки проблеми. Але слід зазначити, що цілеспрямованих визначень творчого потенціалу в психологічній літературі дуже мало. Частіше всього про нього згадується як про утворення, що саме по собі зрозуміле. Причиною цього, поза всяким сумнівом, є той факт, що творчий потенціал - це саме та система, яка, скажімо, як і підсвідомість прихована від будь-якого зовнішнього спостереження [2].

Все ж, зміст поняття "творчий потенціал" розкривається в роботах багатьох визначних вчених. З точки зору більшості з них творчий потенціал є рушійною силою та джерелом розвитку особистості. Це поняття містить в собі всі здібності особистості - мислення, уяву, увага, пам'ять, переконання, активність та волюві якості особистості - ініціативність, рішучість, наполегливість, вміння володіти собою, оригінальність, високу самоорганізованість та працездатність. Кожна здібність людини - це її складна властивість, внутрішня можливість відповідати вимогам, які ставить перед нею діяльність, і спирається на низку інших властивостей таких як досвід людини, здобуті нею знання, вміння та навички, її інтелект, що виявляються в навчальній, трудовій, особливо науковій та іншій діяльності і є необхідною умовою її успіху [6].

Ряд дослідників під творчим потенціалом фактично розуміють обдарованість, готовність до діяльності, а в даному випадку - творчу обдарованість, готовність до творчої діяльності.

З огляду на вищесказане, потрібен теоретико-методологічний аналіз проблеми в межах соціалізації особистості, що й складає мету даної роботи. Окрім того, побудова теоретичної моделі вивчення

творчого потенціалу особистості суттєво доповнить існуючий теоретичний та емпіричний матеріал.

В етимологічному плані під потенціалом розуміють можливість здійснювати щось (фізичний потенціал - запас фізичних сил, електричний потенціал - загальний енергетичний потенціал та ін.) Тому, якщо говорити про творчий потенціал особистості, можна стверджувати про ресурс творчих можливостей людини, здатність конкретної людини до здійснення творчих дій, творчої діяльності в цілому [2].

Говорячи про творчий потенціал, важливо зауважити, що він включає в себе як загальні здібності особистості, так і різноманітні специфічні здібності. Загальні здібності певною мірою виявляються у всіх видах діяльності - навчанні, праці, розумовій діяльності тощо. Завдяки загальним здібностям особистість успішно оволодіває різними видами діяльності, легко переходить від однієї діяльності до іншої. Спеціальні здібності виявляються у спеціальних видах діяльності. Наявність певних властивостей є підґрунтям спеціальних здібностей, наприклад, уява виступає важливою ознакою літературних здібностей. Загальні та специфічні здібності взаємопов'язані та доповнюють один одного. Людські здібності виникли і розвинулися у процесі праці. І в діяльності, у праці вони й виявляються. Отже, слід відмітити, що у характеристиці творчого потенціалу виражена єдність природного і соціального: наявність природних задатків до творчості і необхідність їх розвитку в умовах життєдіяльності.

Розкриття творчого потенціалу особистості питання досить складне. Загалом, потенційність (від лат. рсЛешіа) означає здібність, сила, міць, дієвість [13]. Крім того вважається, що категорія потенціального містить в собі дві важливі складові: дане та можливе, а отже і розвиток його має відбуватися від наявного до можливого. Зміст поняття "потенціал" включає в себе можливості людини, її внутрішні сили, які можуть бути використані при вирішенні будь-якої життєвої задачі, а також як прихована сила, можливості, здібності, які можуть проявитися при сприятливих умовах. Поняття творчий потенціал вимагає до себе великої уваги, оскільки може трактуватися по-різному. Основною причиною різного трактування є, по-перше, його порівняння з поняттями "творчість", "творча діяльність", "обдарованість", "самореалізація", "самоактуалізація", "творча особистість". По-друге, у зміст поняття

"творчий потенціал" включають характеристики творчої особистості, творчого мислення, творчих здібностей. На нашу думку, саме сукупність всіх цих понять дає змогу чіткіше окреслити зміст поняття "творчий потенціал".

Крім того, у деяких джерелах можна зустріти аналіз творчого потенціалу окремої особистості, соціальної групи, соціуму, суспільства, нації, країни, держави, тощо. Це, в свою чергу, дало можливість здійснювати аналіз творчого потенціалу на особистісному, груповому, колективному та навіть на загальнодержавному рівнях. Слід відмітити, що ми будемо звертати увагу на прояв творчого потенціалу на особистісному рівні. Адже, процес саморозвитку особистості в процесі вільної самодіяльності, збагачення особистісної культури є не менш важливим результатом, аніж новітні досягнення, яке збагачує суспільну практику.

Такі вчені, як Б. Ананьєв, В. Асєєв, Я. Пономарьов, С. Рубінштейн, П. Кравчук, Р. Ткач, А. Матюшкін, С. Степанов, Є. Варламова розглядають творчий потенціал особистості на рівні вивчення потенційних та актуальних характеристик людини. Основна ідея праць вищезгаданих вчених полягає в тому, що творчий потенціал інтерпретується як категорійна форма творчої активності особистості. Але для розуміння самої постановки питання про творчий потенціал особистості виділяють низку факторів:

- *задатки* - природні передумови здібностей, які реалізуються у психічних властивостях тільки в суспільних умовах життя.

І.П. Волков стверджує, що у кожного індивіда існує окремий генотип(задатки, тип нервової системи, темперамент). В залежності від того чи іншого генотипу залежать потенційні можливості кожної особистості та рівень її соціалізації [1].

- *соціальне середовище*, яке розглядають як сукупність соціальних, економічних, політичних, духовних, територіальних умов життєдіяльності людини (сфери суспільного життя, соціальні інститути, соціальні групи), що впливають на становлення особистості, формування її свідомості, тобто зовнішні умови впливу.

Зовнішні умови завжди співвідносяться із внутрішніми. Співвідношення зовнішнього і внутрішнього, тобто соціального і психічного змінюється на різних етапах розвитку, що свідчить про різний рівень соціалізації особистості [4].

- *особистісна активність*, яка визначає особистість як унікальну цілісну систему, що володіє можливістю самоактуалізації, потенціалом безперервного саморозвитку та самореалізації.

О.М. Матюшкін, Е.О. Голубева, Е. де Боно, В.Д. Шадріков додають до загальної структури творчого потенціалу ще й такі складові, як: інтереси, їх спрямованість; допитливість, потяг до створення нового, до пошуку і розв'язання проблем; швидкість у засвоєнні нової інформації; прояви загального інтелекту - розуміння, швидкість оцінювань, адекватність дій; наполегливість, систематичність у роботі, цілеспрямованість, рішучість, працелюбність та ін. [2].

Отже, щоб дослідити проблему творчого потенціалу достовірно слід в центр уваги поставити особистість, повернутися до навчання людини, щоб знати як розвивати її творчість та здатність до творчої діяльності, іншими словами спонукати до активності, оскільки у процесі продуктивної діяльності творчий потенціал реалізується і нагромаджується у творчій активності особистості. Згідно цьому, творчий потенціал і творча активність особистості працюють в парі, доповнюючи один одного. Творча діяльність є умовою виявлення і розвитку особи та механізмом реалізації її творчих здібностей [12].

Розглядаючи проблему творчого потенціалу, Н.В. Кузьміна виділяє ряд елементів творчого потенціалу спеціаліста:

- індивідуальні якості (стать, вік, стан здоров'я);
- рівень продуктивності діяльності в розв'язанні творчих задач (вищий, високий, середній та ін.);
- емоційні та вольові якості особистості;
- структури вмінь (проектувальні, комунікативні, організаційні та ін.);
- вплив контексту (тобто професійного, непрофесійного, сімейного оточення);
- психологічна готовність до перебудови діяльності (самооцінка, догматизм, інтуїція);
- соціальний вплив - оцінка, заохочення, підтримка, соціальна роль [5].

У характеристиці творчого потенціалу виражена єдність природного і соціального: наявність природних задатків до творчості та

необхідність їх розвитку в умовах життєдіяльності, отже представлені фактори творчого потенціалу особистості можна розглядати як змістові складові даного психологічного феномену, що в контексті набуття людиною соціального досвіду, чітко відтворюють психологічний зміст соціалізації особистості.

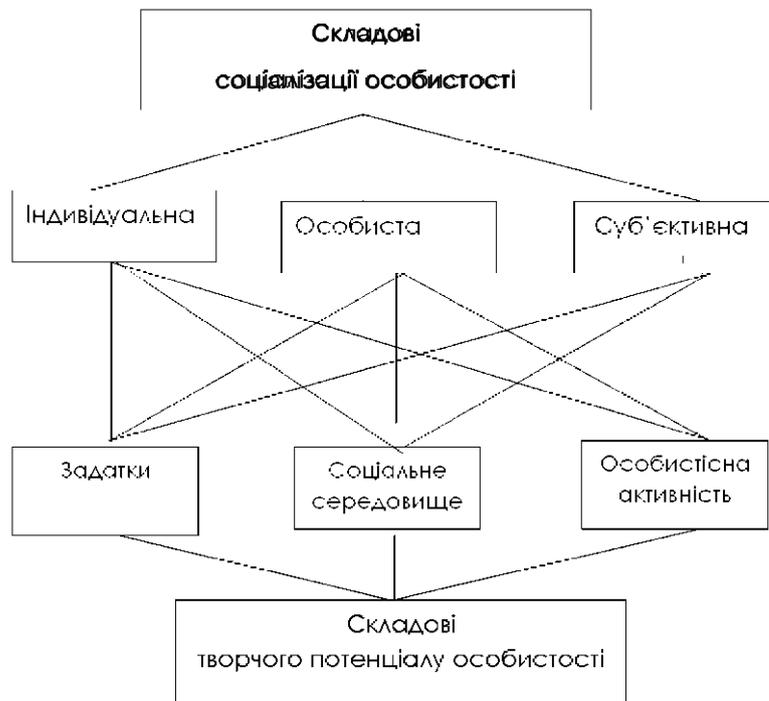

Схема співвідношення складових соціалізації та творчого потенціалу особистості

Реалізація творчого потенціалу незмінно пов'язана з механізмом інтелектуальної активності суб'єкта. Від багатого творчого потенціалу як підсвідомого процесу залежить рівень творчої самореалізації та саморозвитку особистості. Отже, головним джерелом її розвитку є творчий потенціал, який реалізується у творчому зусиллі, а провідним мотивом слугує прагнення до самоактуалізації і самореалізації. Він не є вродженим та не здобувається у процесі освіти як знання, вміння, навички. Від вроджених психофізичних здібностей особистості творчий потенціал залежить лише певною мірою, але його актуальний стан

від цінностей самої особистості, від її внутрішніх зусиль та старань. В результаті своїх творчих зусиль людина може навіть підпорядкувати своїй волі, цілям і планам свій темперамент. Таким чином, творчий потенціал - це передумова для творчого процесу, з одного боку, та його результат - з іншого. І якщо особистість реалізує у своєму житті більше ресурсів, ніж у неї є на певний конкретний проміжок життя, якщо вона висуває перед собою далекоглядні цілі та спрямовує творчі зусилля на втілення власних мрій, проявляє активність в пошуках застосування власних можливостей і уподобань, то це значною мірою підвищує її творчий потенціал.

Динаміка і розвиток творчої активності означає процес переходу потенційного та інтелектуального в актуальне функціонування творчої активності. На думку С.Степанова творчий потенціал - це психоенергетична напруга, що виникає між стремлінням, можливостями та реальним життям людини [11]. Він проявляється за допомогою творчого зусилля, спрямованого на досягнення раніше недосяжного, на реалізацію того, що за даного моменту не було реалізоване. За допомогою цього зусилля людина може здобути у своєму житті те, що їй не було дано від природи або в процесі виховання і освіти та стати активним суб'єктом, індивідом, що реалізує себе і прагне до самоактуалізації, тобто до постійного процесу розвитку свого потенціалу до максимально можливого. Особистості, яка реалізує потребу в самоактуалізації й розвитку активності характерні ефективно сприймання реальності, концентрація уваги на проблемі, незалежність, свіжість сприймання, креативність. Це особистість, яка розвивається, є внутрішньо вільною, творить себе і навколишній світ. Для неї важливе вираження своєї неповторності, унікальності, індивідуальності. Вище вираження своєї індивідуальності та унікальності особистість знаходить у будь-якій, зокрема у творчій діяльності, яка не може відбутися інакше, як шляхом використання "індивідуальної методики", індивідуального таланту і його своєрідних хитрощів [9].

Творчий потенціал, як і творча активність, мають тенденцію до самовираження і здобуття досягнень відповідно до їх можливостей. А. Маслоу стверджував, що особистість, що самоактуалізується - це особистість, яка живе повним життям, це людина, яка досягла

того рівня особистісного розвитку, що потенційно закладений в кожного з нас. Але кожна людина прагне реалізувати свій внутрішній потенціал по-своєму, що з одного боку, сприяє процесу індивідуалізації, а з іншого, - може обмежувати рівень досягнень людини в наслідок недостатньо докладених зусиль. Таким чином, за А. Маслоу, в кожній людині закладене "здорове зерно", яке може розвинути, а може і не розвинути в повноцінну особистість [7]. Але необхідно розуміти, що сама особистість тільки власним вибором може реалізувати власний творчий потенціал.

Проблема творчого потенціалу є невід'ємною складовою проблеми творчості людини, оскільки творчість - це діюча властивість особистості. В.В Клименко стверджує, що творчість людини - це її психічна активність, яка спонукає до розв'язання суперечностей, за допомогою яких вона робить щось несподіване, незвичайне: відкриття, винахід або створює художній образ [3]. Складність проблеми розвитку творчості полягає в тому, що людина не знає про існування механізмів творчого потенціалу хоча в особистості присутні і задатки і механізм творчості. Потенціал розвитку особистості закладено в ній самій, у її потребах та здібностях, особливо спрямованих на саморозвиток. Механізм творчості існує у кожній здоровій людині. Він перебуває у потенційному стані, що означає, що його стани постійно змінюють один одного, пасивний стан - на дійовий, працюючий.

Згідно з уявленням В.В. Клименко, творчі люди наділені фізичним та душевним здоров'ям, оскільки для роботи механізму творчості мають бути повноцінно задіяні такі компоненти як енергопотенціал, психомоторика та критичність, а це можливо для людей здорових та гармонійних. Творча особистість розглядається як така, якій притаманні не лише риси, спільні для всіх людей, але й індивідуальна своєрідність, яка виділяє її з-поміж інших, а саме наявність творчого потенціалу, підвищений рівень потреби у творчій діяльності, інтенсивне прагнення до творчої діяльності, оригінальність, нестандартність та образність мислення, висока асоціативність, розвинуті фантазія та інтуїція тощо.

Представники гуманістичної психології вбачають в творчості вищу людську потребу, прояв психологічного здоров'я та розглядають творчу особистість як особистість, що самоактуалізується (А. Маслоу), продуктивну особистість (Е. Фромм), людину, що є повноцінно

функціонуюча (К. Роджерс). У зв'язку з цим можна зробити припущення, що головною характеристикою самоактуалізованої особистості є цілісність, внутрішня пропорція та гармонія. Самоактуалізована особистість - це здорова, повноцінна особистість. Тобто на їхню думку, здорова зріла інтегрована особистість і є джерелом творчості.

Систематична, наполеглива і напружена робота є визначальною умовою успіху творчості. Успішність творчої праці залежить від того, якою мірою людина володіє прийомами та технікою роботи, як вона ставиться до результатів роботи. Звідси випливає, що для постійного розвитку творчого потенціалу треба систематично і регулярно працювати та вдосконалюватися.

Адже, саме поняття "творчий потенціал" означає щось динамічне, функціонуюче, бурхливе, для розвитку якого притаманні:

- певні особливості пам'яті, що проявляються в швидкому засвоєнні головного і в легкому забуванні другорядного; пам'ять на рідкісні в повсякденному житті слова, образи, факти;

- здатність помічати багатозначність слів, відчувати певні підтексти;

- швидкість, гнучкість, оригінальність, відкритість мислення, адже здатність, сприймати навколишній світ, пропускати його через особистісні потреби та інтереси є найважливішою ознакою сутності особистості. Особливо важливе значення тут відіграє образне мислення, яке визначається як вищий ступінь людського пізнання, процесу відображення об'єктивної дійсності, що дають можливість особистості отримувати знання про ті об'єкти, які не можуть бути сприйняті органами чуття безпосередньо;

- саморозвиток, який визначається як творче ставлення особистості до самої себе, створення нею самої себе в процесі активного впливу на зовнішній та внутрішній світ з метою її перетворення;

- професійне самовдосконалення, яке здійснюється у двох взаємопов'язаних (і в той же час відносно самостійних процесах) формах: самовиховання - ціленаправлена діяльність особистості щодо систематичного формування і розвитку в собі позитивних і усунення негативних якостей особистості, у відповідності до усвідомлених потреб відповідно соціальним вимогам та особистісній стратегії розвитку та самоосвіта - оновлення і удоско-

налення наявних у спеціаліста знань. Умінь і навичок з метою досягнення бажаного рівня професійної компетенції [8].

З іншої сторони, особистості буде важко розкрити свій потенціал без певних умов, що провокують виникнення імпульсу до творчої діяльності. Людина не завжди осмислює потребу в творчості, так би мовити, не завжди усвідомлює свої творчі потенції, а також шляхи і способи їхньої реалізації. Творчий потенціал особистості може розкритися, якщо відбувається мобілізація її сил і виявлення прихованих резервів, що проявляються у творчості. Це означає, що для формування і розвитку творчого потенціалу особистості необхідно створити спеціальні умови, які б стимулювали творчу активність особистості та її вольові зусилля. Спираючись на це, слід зазначити, що ключовою характеристикою творчого потенціалу особистості є її мотивація, а не високий інтелект чи креативність.

Роблячи висновки, з'ясуємо, що творчий потенціал особистості представляє собою структурно і функціонально організоване формування, синтез психофізіологічних та соціальних властивостей. Феномен творчого потенціалу є необхідним моментом діяльної здатності особистості. Це інтегральна властивість у вигляді певних здібностей, що дає змогу людині здійснювати предметну діяльність. Означена властивість є результатом природної і соціальної активності, що стимулюється певними умовами і зовнішньо проявляється у праці або доцільній діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волков И.П. Много ли в школе талантов? - М.: Знание, 1989. - 289 с.
2. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень. - Житомир: Вид-во Рута, 2006. - 320 с.
3. Клименко В.В. Психологія творчості. Навчальний посібник. - К., 2006. - 480 с.
4. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. - К: 1989. - 205 с.
5. Кузьмина Н.В. Творческий потенциал специалиста. Акмеологические проблемы развития // Гуманизация образования. - 1995. - №1. - С. 41-53
6. Максименко С.Д. Загальна психологія. - К, 2004. - 247 с.
7. Маслоу А. «По направлению к психологии бытия». - М., 2002. - 272 с.

8. Психология творчества. - М.: Наука, 1990. - 224 с.
9. Романець В.А. Психология творчості. - К.: Либідь, 2004. - 287 с.
10. Соціальна педагогіка: Підручник. - К., 2003. - 208 с.
11. Степанов С.Ю. Рефлексивная практика творческого развития человека и организаций. - М.: Наука, 2002. - 153 с.
12. Ткач Р.В. Психологічні особливості творчої активності особистості. - Запоріжжя: ЗДІА, 1999. - 224 с.
13. Философский словарь. - М.: ИНФРА - М., 1997. - 576 с.

Статья дает анализ основ развития и формирования творческого потенциала личности. Рассматривается психологический смысл и структура творческого потенциала личности, прослеживается динамика развития ее творческого потенциала. Рассматриваются разные подходы к понятию творческого потенциала личности. Раскрыто взаимовлияние и взаимосвязь между понятиями творческий потенциал и социализация личности.

Ключевые слова: творческий потенциал, личность, задатки, социальная среда, личностная активность, социализация.

The article deals with the development and formation bases of person's creative potential. The psychological sense and the person's creative potential structure is examined, the dynamics of person's creative potential development is viewed. Different approaches towards the notion of the creative potential are given. The interplay and correlation between the creative potential and person's socialization are revealed.

Key words: creative potential, person, inclinations, social medium, person's activity, socialization.

А.Б. Земба

ВИМОГЛИВІСТЬ ЯК ФАКТОР ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ

У статті розглядаються актуальні питання професійної компетентності та професіоналізму, аналізуються професійно-важливі якості державних службовців, які є необхідними для здійснення їх